

Marea Unire în memorialistica arădeană

Dr. Maria Alexandra PANTEA

Cercetător științific

Universitatea de Vest “Vasile Goldiș” Arad

Rezumat

Intelectualii și politicienii arădeni, dar și o serie de preoți și învățători din satele românești din zona Aradului, au avut un rol important în realizarea Marii Uniri. Prin activitatea lor au pregătătit societatea românească pentru realizarea Marii Unirii, iar în 1 Decembrie 1918 au fost prezenți la Adunarea Națională de la Alba Iulia, unde au trăit un moment unic al vieții lor. Emoțiile trăite sunt relatate în anii care au urmat în diferite memorii și însemnări cu caracter memorialistic. Aceste însemnări ne oferă date importante despre modul în care s-au desfășurat evenimentele, dar și despre atmosfera de solidaritate națională existentă în societatea românească.

Cuvinte cheie: memorii, lideri, români, arădeni, Marea Unire

Liderii arădeni Roman Ciorogariu, Vasile Goldiș, Sabin Evuțianu, Mihai Veliciu, dar și o serie de preoți și învățători din satele românești au avut un rol important în realizarea Marii Uniri. O dovadă în acest sens sunt mărturiile lăsate în diferite însemnări cu caracter memorialistic. Aceste însemnări făcute în anii care au urmat transmit emoția trăită într-un moment unic al vieții lor. Sunt informații care aduc în centrul atenției atmosfera din jurul zilei de 1 Decembrie 1918, dar și modul în care au fost implicați și au trăit acel moment o serie de lideri și intelectuali arădeni.

Roman Ciorogariu a avut un rol important în realizarea Marii Uniri. În acel moment activa la Oradea, fiind numit vicar încă din 1917. În 1918 a fost cel care a organizat Consiliul Național Român din Oradea, stabilind legături cu Consiliul Național Român din Arad. A fost ales vicepreședinte al Consiliului Național Român, funcție care l-a transformat în liderul spiritual și politic al românilor din Bihor până la instaurarea administrației românești, în aprilie 1919. În această perioadă R. Ciorogariu a luat o serie de măsuri prin care a urmărit a asigura liniștea și pacea în zonă.

La 1 decembrie 1918 era printre delegații la Marea Adunare Națională. Într-o scrisoare trimisă de Vasile Goldiș în 22 noiembrie 1918 se amintește că în calitate de „președinte al Consistoriului greco-ortodox român din Oradea-Mare sunteți membru din oficiu al Adunării Naționale ce se va

ține la 1 decembrie a.c. în Alba Iulia”. În memoriile sale relatează că a plecat din Arad, cu un tren special „împodobit cu tricolor”[1] ca și ceilalți delegați. Referindu-se la plecarea delegaților arădeni la Marea Adunare Națională amintește de trenul care a plecat la Alba Iulia, fiind „ticsit”. Descriind drumul până în orașul unirii, Roman Ciorogariu arată că a mers „triumfal”, pentru că în gărilor unde oprea trenul lumea era adunată pentru a aduce onoruri celor ce se îndreptau spre Alba Iulia. Referindu-se la sosirea la Alba Iulia, fostul director al Institutului Teologic-Pedagogic nota că au fost primiți cu „onoruri militare date de o companie de legionari comandați de căpitanul Medrea purtând eșarfă tricoloră”. Mai arată că în orele care au urmat zeci de trenuri din toată Transilvania au adus mii de români, în timp ce alții au venit și pe jos sau cu căruța, astfel încât în dimineața zilei de 1 Decembrie numărul celor adunați a depășit 100000 de suflete. În legătură cu activitățile desfășurate în ziua de 1 Decembrie Roman Ciorogariu scrie că s-a început printr-un „serviciu divin”, liturghia fiind făcută de episcopul Ardaului, Ioan I. Papp, care în discursul său a subliniat importanța momentului și a declarat că românii sunt martorii unui moment de înviere a neamului românesc. După terminarea liturghiei a urmat deschiderea Marii Adunării Naționale de către George Pop, care s-a făcut „într-o atmosferă încordată cu lacrimi în ochi”. Apoi au urmat discursurile unor personalități politice și bisericești. Se amintește de discursul lui Ștefan Cicio-Pop, care a descris „în culori vii suferințele neamului”, în timp ce Vasile Goldiș, „cu glas puternic ridică în fața adunării tablele legii celei noi”, iar Iuliu Maniu motivează cele hotărâte.

Reprezentant al Preparatoriei arădene la Marea Adunare de la Alba Iulia a fost profesorul Sabin Evuțianu. În noiembrie 1918 profesorul arădean făcea parte din Comitetul Executiv al C.N.R.C. și s-a implicat în organizarea Marii Adunării Naționale. În 7 noiembrie a participat la consfătuirea Comitetului Executiv al C.N.R.C., unde s-a discutat despre reparația ziarului *Românul*. În cadrul Comitetului Executiv al C.N.R.C. s-a alcătuit redacția ziarului *Românul*, condusă de Vasile Goldiș, compusă din Sabin Evuțianu, Teodor Botiș, Sever Miclea.

Impresionat de cele văzute și trăite, a descris momentul atât în memoriile sale, *Clipe trăite* cât și în câteva articole cu caracter memorialistic. În memoriile sale, apărute postum, scrie că în ziua Marii Unirii a trăit cea mai „frumoasă satisfacție”[2]. Afirmă că la 1 Decembrie românii și-au câștigat libertatea și „odată cu ea dreptul de a dispune asupra sorții”. Cele trăite de profesorul arădean sunt mai bine descrise în articolul *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, scris și publicat la 50 de ani de la realizarea Marii Unirii. În acest articol Sabin Evuțianu afirmă că 1 Decembrie 1918 este „ziua împlinirii idealului neamului românesc din

Ardeal și Banat”. Este momentul când neamul românesc din Ardeal și Banat a „înviat cu adevărat”, iar voința poporului român este expresia „votului unanim de unire cu țara mamă” [3].

La 60 de ani după Marea Unire Sabin Evuțianu evocă măreția zilei de 1 Decembrie, considerând că a fost un „moment solemn așteptat de toți cu sufletul la gură”. La bătrânețe își amintește cu emoții evenimentele din acea zi unică și scrie despre discursul „magistral” al lui Vasile Goldiș, care a citit rezoluția, și de discursul „sobru, impunător și cald” al lui Iuliu Maniu, care a venit cu o serie de argumente prin care a susținut rezoluția. Rememorează și declarația făcută de liderul socialist Iosif Jumanca, considerată a fi „limpede și deosebit de impresionantă”, iar cea a lui Alexandru Vaida-Voievod era una „categorică și vibrantă” [4].

Mărturii importante despre modul în care s-a realizat Marea Unire ni le oferă și liderul arădean Vasile Goldiș. Implicat direct în organizarea Marii Adunări Naționale, este cel care la Alba Iulia a citit Rezoluția Unirii. În anii care au urmat a scris mai multe articole cu caracter memorialistic, unde amintește de atmosfera de sărbătoare națională de la Alba-Iulia. Dintre acestea amintim *1 Decembrie 1918*, un discurs rostit de Vasile Goldiș în calitate de președinte al Astrei. Liderul arădean arată că în urma războiului popoarele asuprite și-au câștigat libertatea. Pentru români câștigarea libertății a însemnat unirea cu România. Considera unirea ca fiind una „integrală și pentru eternitate”.

În 1932 Vasile Goldiș s-a adresat locuitorilor Aradului, cărora le-a vorbit de însemnătatea zilei de 1 Decembrie 1918. Discursul său a fost publicat în presa arădeană. Afirmă că pentru români ziua de 1 Decembrie va fi cea mai „frumoasă sărbătoare”, fiindcă la 1 Decembrie 1918 reprezentanții românilor din Banat și Ardeal adunați la Alba Iulia au decis „unirea lor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România”. Referindu-se la semnificația zilei de 1 Decembrie, Vasile Goldiș consideră că este o sărbătoare națională care simbolizează o renaștere națională, pentru că este „înnoirea an de an a jurământului nostru de credință pentru unitatea politică neștirbită a națiunii noastre între hotarele ei firești”. Reprezintă un jurământ de „solidaritate națională” [5].

Un alt arădean care a contribuit la realizarea Marii Uniri a fost avocatul Mihai Veliciu. Chiar dacă probelele de sănătate nu i-au permis să se implice prea mult în evenimentele din octombrie-noiembrie 1918, a trăit emoția evenimentelor, precum avea să mărturiească unul dintre fiii săi, numit tot Mihai Veliciu, în 1961. În lucrarea memorialistică *Tatăl meu, Mihai Veliciu* acesta notează că „tata a avut fericirea să vadă cu ochii idealul vieții sale eliberarea națională a românilor din fosta Ungarie și unirea cu România” [6].

Alte date importante sunt oferite de Ilie Mișcuția, un apropiat al lui Ștefan Cicio-Pop, care în 1 Decembrie 1918 era prezent la Alba Iulia. Acesta l-a însoțit pe Cicio-Pop, fiind totodată și unul dintre delegații comitatului Bichiș. În însemnările sale din 1978 arată că în ziua de „1 decembrie 1918 a răsărit soarele dreptății și libertății, al bucuriei și unității poporului român”. După 60 de ani considera actul de la Alba Iulia ca fiind o „împlinire a celui mai scump ideal, unirea tuturor românilor sub un singur stindard, tricolorul românesc” [7]. În însemnările sale Ilie Mișcuția prezintă evenimentele din ziua de 1 Decembrie 1918, arătând că s-a început printr-o slujbă realizată de un sobor de preoți, în frunte cu episcopul Aradului, Ioan I. Papp, care atunci era și locțiitor al mitropolitului. În cuvântul rostit episcopul a vorbit despre „învierea neamului românesc din Transilvania”, fapt ce a produs multe emoții. Ilie Mișcuția mai afirmă că și după 60 de ani nu a putut uita „momentul când Vasile Goldiș a citit proiectul de rezoluție”. Potrivit lui, a fost un moment care a „emoționat până la lacrimi, întreaga suflare românească s-a cutremurat de bucuria marelui eveniment”. Cei adunați au uitat de oboseală, frig, foame și au trăit bucuria momentului, au uitat de nedreptățile trecutului și au sperat într-un viitor frumos.

Pe lângă mărturiile lăsate de aceste personalități ale epocii, date interesante oferă și unii dintre preoții și învățătorii participanți la Marea Unire. Dintre aceștia amintim pe preotul Iancu Ștefănuț din Mândruloc, reprezentant al cercului Radna, și pe învățătorul Iosif Moldovan, ca reprezentant al *Reuniunii învățătorilor Arădeni*.

Iancu Ștefănuț, profund emoționat de cele trăite la Alba Iulia, scria în 1919: „numai din unitatea tuturor românilor de pretutindenea vor putea răsări aceste manifestații ale geniului nostru național care prin însușirile lor specifice românești să contribuie la progresul omenirii” [8].

Învățătorul arădean Iosif Moldovan avea să mărturisească într-o conferință din 1935 că: „după 4 ani de groaznice clipe, Dumnezeu părinților ne-a învrednicit să urcăm dealul cetății din Alba Iulia, sfințit de sângele lui Horea, Cloșca și Crișan, martiri ai neamului frânți cu roata în anul 1785, unde ca președinte al Reuniunii învățătorilor români din eparhia Aradului, partea din dreapta a Mureșului am făcut parte din reprezentanții Adunării Naționale ținută în 1 Decembrie 1918, delectându-mă cu razele soarelui mântuirii, străbătută peste culmile Carpaților” [9].

Toate acestea sunt dovada contribuției pe care au avut-o intelectualii arădeni la realizarea Marii Uniri. Potrivit celor mărturisite de Roman Ciorogariu, martor al evenimentelor, cele întâmplare la Alba Iulia sunt expresia solidarității naționale care a apărut în societatea românească la începutul secolului al XX-lea și s-a manifestat de la „vlădică” la „opincă”.

Referințe

- [1] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 172
- [2] Sabin Evuțianu, *Clipe trăite*, Arad, Ed. Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2013, p. 67.
- [3] Idem, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918*, în „Mitropolia Banatului”, an XVIII, nr.10-12, Timișoara, 1968, p. 585.
- [4] Constantin Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirea unor martori oculari*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, p. 167.
- [5] Vasile Goldiș, *Scrieri social-politice și filosofice*, editor Marțian Iovan, Arad, Ed. Vasile Goldiș University Press, 2012, p. 615.
- [6] Mihai Veliciu, *Tatăl meu, Mihai Veliciu*, editor Dan Demșea, Arad, Ed. Mirador, 1996, p. 28.
- [7] Ilie Mișcuța, *...Și eu am fost la Alba-Iulia*, în „Mitropolia Banatului”, nr.10-12, Timișoara, 1978, p. 651.
- [8] Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, Ed. Gutenberg Univers, 2008, p. 242.
- [9] Virgiliu Bradin, *Școlile românești din Arad - Pârneava de la început până în 1947*, vol. I. Arad, Ed. Promun, 2008, p. 181

